

1.04 Strokovni članek

UDK 725.1: 614.215(497.4Dobrna)(091)

Prejeto: 25. 9. 2014

Mojca Štuhec

univ. dipl. umetnostna zgodovinarica, konservatorica, ZVKDS OE Celje, Glavni trg 1, SI-3000 Celje
E-pošta: mojcastuhec@zvkd.si

Stavbna dediščina zdravilišča Dobrna

IZVLEČEK

V stoletjih širjenja zdravilišča Dobrna se je razvijala tudi njegova arhitektura. Osrednji objekt, zdraviliški dom, je bil zgrajen že leta 1624. V naslednjih stoletjih je njegova stavbna masa rasla skoraj tako, kot so se menjavali zdraviliški lastniki. Posameznim arhitekturnim fazam zdraviliškega doma z lahkoto sledimo, če prebiramo natančne arhitekturne opise umetnostnega zgodovinarja in konservatorja Ivana Stoparja ter si ob tem pomagamo z arhivskimi viri in starimi fotografijami. Stavbne dediščine zdravilišča Dobrna pa ne predstavlja le omenjeni osrednji objekt, kajti v zdraviliškem parku so bile v drugi polovici 19. stoletja zgrajene še druge topliške arhitekture, katerih stavbne kvalitete prav tako opravičujejo dejstvo, da jih v okviru varovanja nepremične kulturne dediščine ohranjamo kot posamezne stavbnodediščinske enote oziroma jih celo razglasamo za spomenike lokalnega pomena.

KLJUČNE BESEDE

Dobrna, zdraviliška arhitektura, varovana stavbna dediščina, kopel, zdraviliški dom, zdraviliška vila

ABSTRACT

ARCHITECTURAL HERITAGE OF THE DOBRNA HEALTH RESORT

Throughout centuries, the architecture of the Dobrna health resort developed in parallel with its expansion. The central building housing the health centre was built as early as 1624. Over the following centuries, the growth of its architectural mass went hand-in-hand with changes in ownership. Individual architectural phases of the health centre building are easily identifiable by following the accurate architectural descriptions made by the art historian and conservator Ivan Stopar, as well as with the aid of archival sources and old photographs. However, the architectural heritage of the Dobrna health resort encompasses more than just the aforementioned central building. In the second half of the 19th century, other thermal spa buildings were constructed, whose architectural features are equally worthy of being conserved as individual units of architectural heritage within the framework of the protection of immovable cultural heritage or even proclaimed monuments of local importance.

KEY WORDS

Dobrna, health-resort architecture, protected architectural heritage, bath, health centre, health villa.

Zgodovina zdravilišča Dobrna

Po legendi obstoj naravnega termalnega vrelca v Dobrni sega v čas Rimljanov, vendar prvo pisno omembo kraja Dobrna – *Töplitz* (Toplice) zasledimo šele leta 1403. Toplice v pravem pomenu besede se prvič pojavijo leta 1582, ko je bil v urbarju gosposčine Dobrna omenjen Blaž Schlosser, ki je za delovanje toplic plačeval davek svojemu fevdnemu gospodu. Prva termalna ponudba je bila skromna, redkim zdraviliškim gostom je bila na voljo uporaba blatne kopeli. Kakor vidimo na veduti *Dobrna na zemljevidu vojvodine Štajerske* iz leta 1678 G. M. Vischerja, so za dobrnske toplice v tistem času v nemškem jeziku uporabljali izraz *Windbad*. V začetku 17. stoletja je dobrnska gosposčina deželni zbor prosila za finančno pomoč za obnovo. Po letu 1624 je širitev zdravilišča prevzel Matija Gačnik (Kačnik), ki je dal zgraditi zdraviliški dom. Leta 1640 je za Matijo Gačnikom dobrnsko gosposčino prevzel njegov sin Janez Matija, ki mu je med drugim uspelo pridobiti plemiški naziv. Bankrot gosposčine in Janezova smrt leta 1682 tudi v naslednjem stoletju nista vzpodbudno vplivala na usodo toplic, saj se je lastništvo gosposčine pre pogosto menjavalo. Priložnost za obuditev zdravilišča je izkoristil Franc Ksaver Avguštin Dienersperg (Gačnikov vnuk), ki je gosposčino odkupil leta 1769 in se tri leta zatem naselil v osrednji zdraviliški stavbi. Gosposčina Dienerspergov je toplice upravljala skoraj

do sredine 19. stoletja. Največ zaslug za prenovo in širitev pripisujemo Francu Ksaverju Kajetanu Dienerspergu. Po letu 1820 je bilo območje zdravilišča Dobrna razširjeno proti jugu. Z odkupom Novakovih kmetijskih zemljišč je bil zasajen kostanjev drevored, s katerim je bilo zdravilišče povezano z naseljem. Leta 1847 je toplice od barona Dienersperga kupil grof Johann Hoyos in jih s tem ločil od dobrnske gosposčine. Grof Hoyos ni le občutno povečal osrednjega poslopja zdravilišča, moderniziral je tudi kopališče, za širitev parka je dokupil nova zemljišča in dal zgraditi nove topliške objekte. Kljub veliki priljubljenosti toplic v sredini 19. stoletja, tako zaradi modernizacije prometne infrastrukture (dograditev železnice Gradec–Celje) kot tudi resničnih zdravilnih učinkov termalne vode na raznovrstne tegobe bolnikov, je leta 1858 Hoyosevo premoženje prišlo v stečaj. Zdravilišče so odkupili deželni stanovi in tri leta zatem je prešlo v last dežele Štajerske. V naslednjih desetletjih 19. stoletja se je infrastruktura toplic močno razmahnila. Pred zdraviliškim domom so postavili kopališče za tujce (nekdanjo Tavčarjevo vilo), ob zdraviliškem parku pa vilo Higieo, Gosposko hišo (današnja uprava), Švicarijo, »Hišo na trati« in kavarno Mlečna Marjanca (*Milchmariandel*). Takšno stavbno dediščino je zdravilišče povečini ohranilo do danes, a so nekateri objekti, odkar so konec sedemdesetih let 20. stoletja na jugovzhodnem robu parka zgradili moderen zdraviliški kompleks Vita, izgubili svojo uporabnost. Leta

Dobrna okoli leta 1850 na Goebel-Stoufsovi litografiji (StLA).

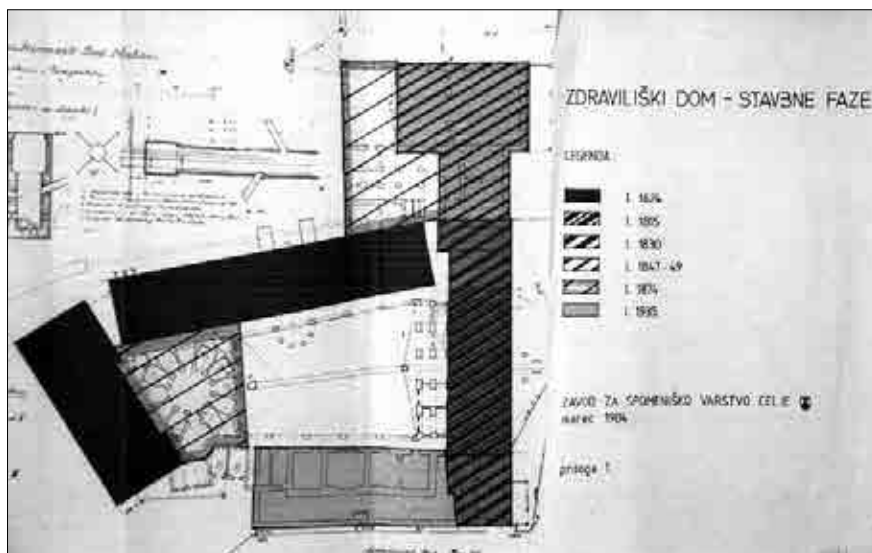
Zdraviliški dom na veduti G. M. Vischerja »Grad Dobrna in dobrnske toplice« okoli leta 1681 (izrez).

Stavbna dediščina v zdravilišču Dobrna

Zdravilišče Dobrna zaradi svojih naselbinskih, krajinskih in stavbnih značilnosti varujemo kot naselbinsko dediščino. Znotraj te še posebej varujemo zdraviliški park kot primer vrtnoarhitekturne dediščine in posamezne stavbe, ki jih zaradi arhitekturnih kvalitet prepoznavamo kot primere varovane stavbene dediščine. Ob tem sta zaradi izjemnega pomena zdraviliški dom in vila Higiea z odlokom Občine Dobrna celo razglašena za spomenika lokalnega pomena.²

*Zdraviliški dom*³

Osrednji in najstarejši objekt v zdravilišču Dobrna je zdraviliški dom. Gre za primer raščene arhitekture, stavbe, ki je bila zgrajena v več fazah. Preučevanje stavbe se začne z letnico 1624 in napisom, ohranjenim na steni kopališkega bazena. Na Vischerjevi veduti *Grad Dobrna in dobrnske toplice* iz okoli leta 1681 lahko prepoznamo osrednji zdraviliški objekt, sestavljen iz štirih med seboj povezanih arhitektur, ki v svoji sredini zapirajo notranje dvorišče. Osrednja sedemosna nadstropna stavba je na sredini poudarjena z enako visokim, s piramidasto kapo zastrešenim vhodnim stolpičem, ki sloni na dveh stebričih, skozenj je urejen dovoz na notranje dvorišče. Stavba je ozka, v njenih začetnih vogalih se

Zdraviliški dom, tloris, gradbene faze (Konzervatorska izhodišča za urejanje zdravilišča Dobrna).

1908 je zdravilišče pripadlo državi, med obema vojnama ga je prevzela Dravska banovina, po letu 1946 je prešlo v roke civilne uprave, danes pa ga upravlja delniška družba Terme Dobrna.¹

¹ Povzeto po Stopar, *Zdravilišče Dobrna*, str. 5–19. Gl. tudi prispevek Borisa Golca v tej številki Kronike.

nadaljujeta dvoriščna nadstropna trakta. V nadstropju obeh objektov je lesen zunanji hodnik (gank), ki

² Odlok o razglasitvi kulturnih spomenikov na območju Občine Dobrna – etnoloških in drugih kulturnih spomenikov lokalnega pomena, Ur. l. RS, št. 18/2004-811, 75/2006-3226, 7/2010-220.

³ Stopar, *Zdravilišče Dobrna*, str. 21–23.

Zdraviliški dom po letu 1814 (zasebna zbirka).

osrednjo stavbo povezuje s kopališkim bazenom na koncu dvorišča.

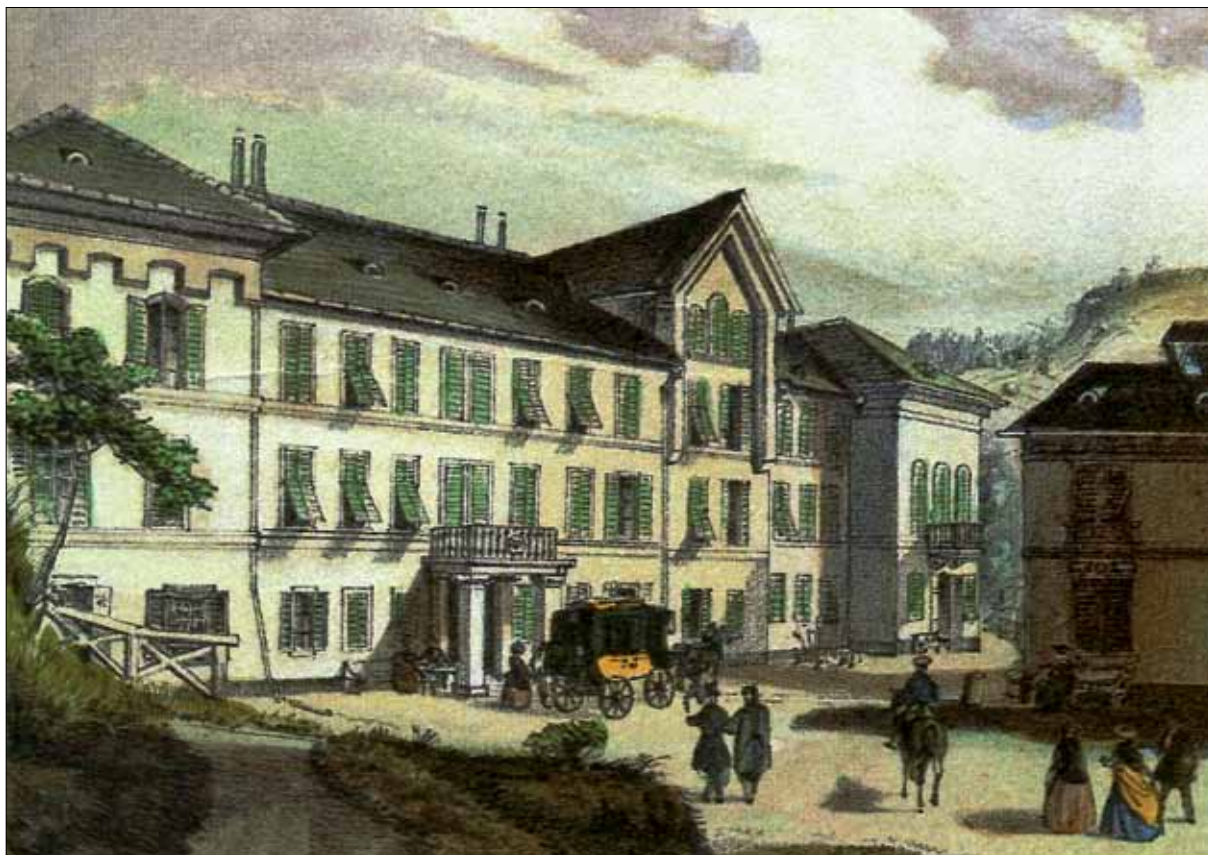
Leta 1814 je novi lastnik dobrnske gosposčine Franc Ksaver Kajetan baron Dienersperg podrl osrednji zdraviliški objekt in zgradil nov nadstropni objekt z devetosnim pročeljem. Prenovil in dozidal je kopališko stavbo na zahodni strani celotnega zdraviliškega kompleksa. Povečana sta bila tudi stranska trakta, ki sta dobila reprezentativnejši videz. Pročelna fasada zdraviliškega doma je imela od takrat skupaj s stranskima traktoma enajst okenskih osi. Pomanjkljivost nove pozidave je bila, da je bil na levi prizidek zamaknjen zaradi hriba.

Novi lastnik grof Hoyos je kmalu po letu 1847 za nadstropje povišal osrednji zdraviliški objekt in nad vhodom napravil manjši balkon, ob tem pa je na desni strani prek triosnega veznega trakta prizidal nadstropni vogalni prizidek. Ta del stavbe vidno izstopa iz linije pročelja zdraviliškega doma, na prednji strani je bil zasnovan triosno in bil prvotno poudarjen z manjšim balkonom v osi, medtem ko je na severni strani prvotno imel pet osi. V nadstropju novega prizidka so uredili osrednjo dvorano, na kar kaže oblika visokih, polkrožno zaključenih oken. Hkrati so za nadstropje povišali tudi nekdanji triosni desni trakt zdraviliškega doma, katerega stavbna členitev je od

ostalega dela stavbe nekoliko drugačna, saj se zaključuje trikotno in daje celoti nov arhitekturno vizualni poudarek. Leta 1870 so v kopališkem traktu zdraviliškega kompleksa poleg osrednjega bazena uredili separatne kopeli.

V zadnji četrtini 19. stoletja so bile potrebe po novih prostorih čedalje večje, zato so v zadnjem delu dvoranskega trakta na desni strani zdraviliškega kompleksa dodali še en stavbni člen. V tistem času je bila verjetno dekorativno poslikana tudi osrednja zdraviliška dvorana. Leta 1890 so pred dvoranskim traktom stavbe vzdolž vseh treh osi pozidali na štiri masivne kamnite stebre oprto teraso v pritličju in uredili balkon v nadstropju, medtem ko je triosna veranda v vogalnem stiku med desnim dvoranskim traktom in veznim stavbnim členom že obstajala. Pozneje je bila načrtovana združitev v enotno zastekljeno pritlično teraso, a do tega ni prišlo. Zadnja večja gradbena faza se je na osrednjem zdraviliškem objektu zgodila med obema vojnama, ko so stavbi mansardno nadzidali tretje nadstropje, uredili centralno kurjavo in načrtovali dvigalo.

Dvoriščna trakta zdraviliškega kompleksa sta bila od leta 1624 manjkrat prezidana v primerjavi z osrednjim traktom. V času grofa Hoyosa je bil v obeh nadstropnih dvoriščnih traktih leseni hodnik,

Zdraviliški dom po letu 1855 (zasebna zbirka).

Staro dvorišče zdraviliškega doma okoli leta 1860 na Goebel-Stoufsovi litografiji (StLA).

Dvorišče danes (foto: Mojca Štuhec, 2014).

Staro kopališče v kompleksu zdraviliškega doma okoli 1860 na Goebel-Stoufsovi litografiji (StLA).

pozidan z arkadami, v prostorih nadstropja pa so bili obokani stropi zamenjani z ravnimi lesenimi. Desni dvoriščni trakt je ostal do danes nespremenjen, razen izvedene zasteklitve arkadnega hodnika, medtem ko so levega leta 1936 podrli in ga ponovno pozidali v novo štirinadstropno stavbo, ki pa je glede na arhitekturno celoto precej neustrezna.

V objektu s termalnim bazenom, zgrajenim leta 1624, so, kakor kaže Goeblova upodobitev, pred letom 1860 umaknili pregrado med moškim in ženskim delom ter celoten prostor prekrili z visoko leseno neogotsko zasnovano streho. Poleg glavnega bazena je bil ob strani v severovzhodnem vogalu manjši bazen za tujce, v katerega je voda pritekla iz glavnega bazena. Glavni bazen je bil ponovno obnovljen leta 1908, na kar prav tako opozarja napisna tabla, vžidana v steno pod Gačnikovo iz leta 1624. Načrt prenove z začetka 20. stoletja pa kaže tudi na spremembo majhnega bazena v vhodno vežo iz novega severnega prizidka kopališča. Današnje podobo je kopališče dobilo leta 1937, takrat so na severnem delu dogradili kopališče in pridali čakalnico. Že v 19. stoletju so pred stavbo z bazenom (na dvorišču zdravstvenega doma) na mestu štirih dotedanjih kadnih kopeli pozidali oktagonelni objekt z dvanajstimi separatnimi kopelmi. V najnovšem času so vzpostavili vhod v kopališče tudi skozi dvorišče zdraviliškega doma.

Kljub nekdanjemu velikemu obisku zdravilišča Dobrna in nenehni dozidavi osrednjega zdraviliške-

Zdraviliški dom danes (foto: Mojca Štubec, 2014).

ga kompleksa, ki je v petdesetih letih prejšnjega stoletja razpolagal z več kot 450 posteljami za goste in nudil številne najsodobnejše medicinsko-terapevtske in turistično-družabne možnosti, ta v zadnjih treh desetletjih tone v pozabo. Precej zapuščeno poslopje ima za silo uporabno osrednjo dvorano v nadstropju, ki jo odprejo le za posebne priložnosti. Še vedno delujeta sistem separativnih kopeli in osrednji bazen, a je zaradi novega hotelskega kompleksa iz sedemdesetih let 20. stoletja zdraviliški dom povsem nezanimiv.

Kopališče za tujce (Vila Tavčar)

Po letu 1847 je dal grof Hoyos na mestu pred zdraviliškim domom v parku postaviti kopel za tujce (zunanje goste). Arhivski viri kažejo, da je na tem mestu že v 16. stoletju stal objekt, ki je v času bivanja v njem dobil ime po škofu Ivanu Tavčarju. To je bila podolgovata nadstropna stavba z dvojnim vhodom, bidermajersko fasado in različno razvrščenimi okenskimi odprtini, opremljenimi z lesenimi polkni. V pritličju je bil urejen bazen, poleg njega in v nadstropju pa je bilo razvrščenih pet sob za tujce. Leta 1881 so v bazen napeljali hladno vodo in ga preuredili za terapevtsko plavanje. Leta 1936 so bazen umaknili in uredili sobe za tujce, med drugo svetovno vojno pa je bila v stavbi vojska. Leta 1969 so objekt podrl.⁴

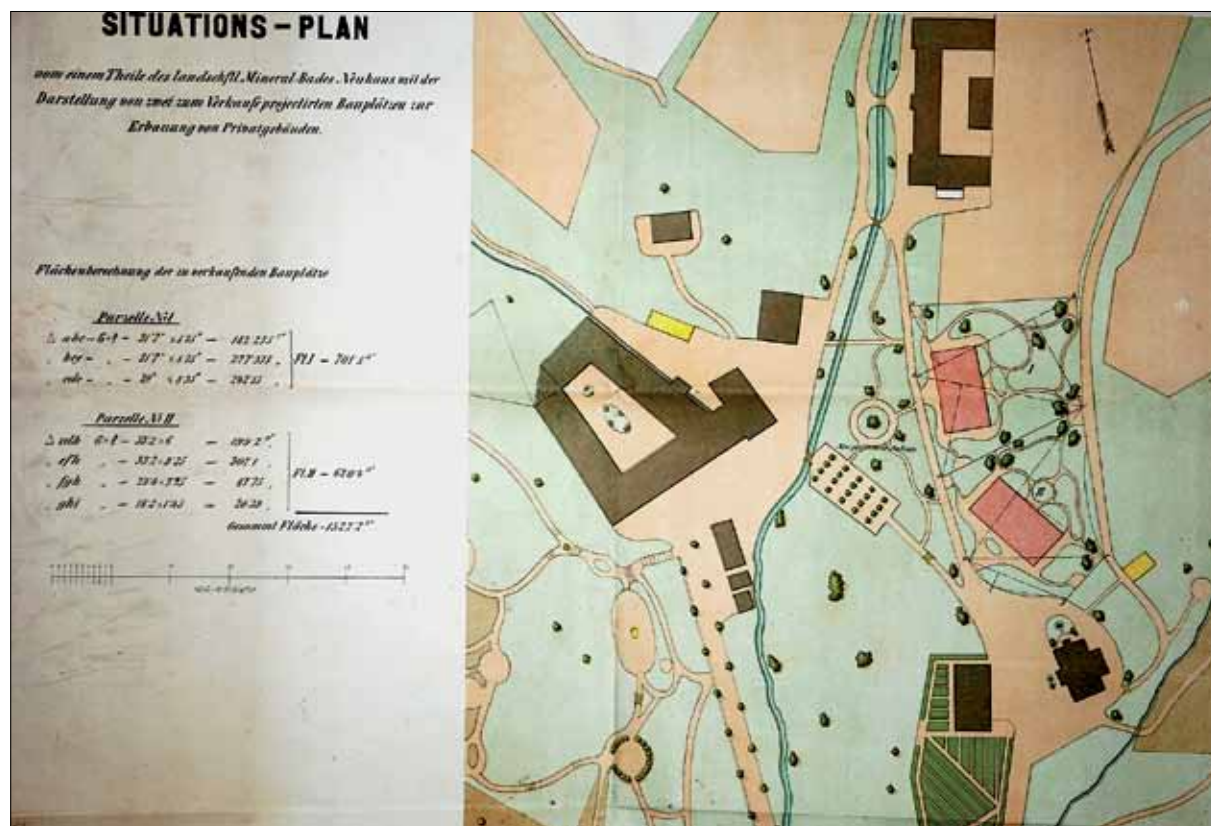

Kopališče za tujce okoli leta 1850 (fototeka Zavoda za varstvo kulturne dediščine Celje).

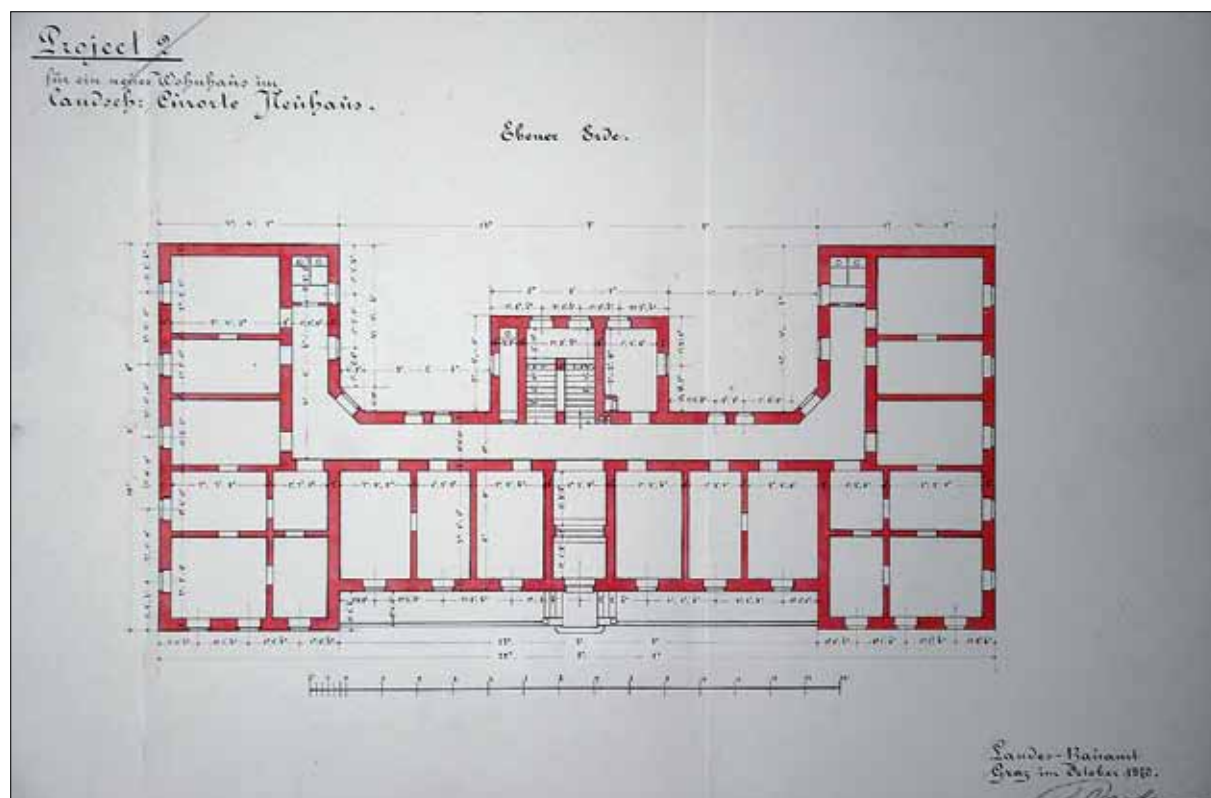
Švicarija

Severovzhodno od zdraviliškega doma ob cesti je bila v sedemdesetih letih 19. stoletja zgrajena vila. Gre za lep primer reprezentativne arhitekture, značilne za drugo polovico 19. stoletja. O izbiri lokacije za njeno postavitev govori leta 1870 izdelan lokacijski načrt, ki kaže na dve varianti. Prav tako so bile v graškem deželnem gradbenem uradu izdelane

⁴ Stopar, *Dobrna*, str. 56.

Lokacijski načrt za vilo Švicarija, 1870 (arhiv zdravilišča Dobrna).

Švicarija, načrt pritličja, 1870 (arhiv zdravilišča Dobrna).

Švicarija danes (foto: Mojca Štuhec, 2014).

štiri projektne različice za oblikovanje pročelja novogradnje. Vila je bila z nekaj modifikacijami zgrajena leta 1872 in bila zaradi sloga, za katerega sta značilna stavbna členitev v kombinaciji z lesom in domačijski videz, imenovana Švicarija.

K osrednjemu, petosnemu nadstropnemu delu vile se s strani prislanjata nekoliko izstopajoča dvosna in dvonadstropna bočna rizalita s poprek zasukanima slemenoma, ki sta oblikovno posebej poudarjena z balkonom v pritličju in nadstropju. Poudarjena stranska rizalita stavbe dopolnjuje osrednja os s pokritim balkonom v nadstropju in trikotno mansardnim zaključkom. Lesnina, iz katere so izrezljani nosilni stebrički, profili, ograje in ornamentalna členitev trikotnih stavbnih zaključkov, ni značilna le za vilo Švicarija, ampak tudi za druge sočasne in mlajše arhitekture na širšem območju zdravilišča Dobrna.

Danes je Švicarija primerno obnovljena in še naprej služi dodatnim zdraviliškim oziroma hotelskim kapacitetam.

Uprava

Stavba uprave toplic stoji na mestu nekdanje Novakove domačije. Med letoma 1643 in 1750 si je rodovina Novak, ki je v Dobrno prišla iz okolice Štrmca, skušala kmečko življenje izboljšati z gostilničarstvom in se tako vriniti v vrste srednjega sloja. Novakova posest je bila sestavljena iz treh kmetij, vinogradov in

gozda. V okviru kmetije so uredili gostilno in nekaj sob za prve kopališke goste. Kmalu so se Novakovi zaradi preobsežnega gospodarjenja, tesno povezanega s toplicami, preveč zadolžili. Leta 1841 so bili zaradi previsokih dolgov primorani posestvo prodati Francu Ksaverju Kajetanu baronu Dienerspergu. Po smrti zadnjega lastnika Bernarda Novaka so leta 1848 posestvo na dražbi prodali grofu Hoyosu. Vendar so deset let kasneje zaradi Hoyosove prevelike gradbene vneme širjenja toplic tudi to stavbo odkupili deželni stanovi. Za prezidavo v današnjo stavbo je načrte verjetno izdelal graški arhitekt, gradnjo pa je prevzel celjski stavbni mojster Maks Stepišnik. Stavba je bila zgrajena leta 1862.⁵

Pri današnji stavbi so v temeljih ohranili nadstropno Novakovo hišo ter ji nadzidali nadstropje in mansardo. Zunanost so v nadstropju na treh straneh opremili z balkonskimi rizaliti z umetelno kovanimi ograjami, stene pa so razčlenile lizene, venčni zidec, grede in okenske obrobe. V notranjosti so predelali kuhinjo, kjer so uredili stopnišče z dekorativno ograjo, nekdanjo vežo pa so preuredili v sobo s teraso. V hiši je bilo na voljo petnajst sob, s prizidkoma ob stopnišču pa so pridobili prostore za kuhinje in sanitarije. Tako prezidano hišo so preimenovali v Gosposko hišo. V novejši dobi so obzidali teraso pod južnim

⁵ Stopar, *Zdravilišče Dobrna*, str. 25.

Uprava in »Hiša na trati« okoli leta 1860 na Reichertovem jeklorezu (StLA).

Uprava danes (foto: Mojca Štuhec, 2014).

»Hiša na trati« okoli leta 1850 (fototeka Zavoda za varstvo kulturne dediščine OE Celje).

balkonom. Danes so v tej zgradbi pisarne in stanovanja zdraviliških uslužbencev.

»Hiša na trati«

Tudi »Hiša na trati« stoji na nekdanjem Novakovem posestvu, ki ga je na dražbi leta 1848 kupil grof Hoyos. Bivšo Novakovo stanovanjsko je zamenjal z enonadstropno hišo za goste, poimenoval jo je »Hiša na trati« (*Wiesenhaus*). Že leta 1848 je dr. Kottowitz poročal o nedokončani novogradnji z dvajsetimi sobami, imenovani *Stallburg*. Od tod lahko razberemo, da so zgradbo pozidali leta 1850. Stavba je nadstropna sedemosna s strmo streho na čop in mansardnim podstrešjem. Vhodi v pritličje so klasicistično enostavni, oblikovani z ravnimi portalnimi prekladami. Oblikovno so poudarjeni vogali stavbe, dekorativno so zasnovani okenski parapeti in okenska čela, vsa okna pa so bila opremljena s polkni. Iz zdraviliškega arhiva je razvidno, da je bil levi del zgradbe namenjen poštnemu uradu in poštarjevemu stanovanju, v desnem delu pa je bila obokana klet. V nadstropju so bile sobe za goste in izba za sobarico.⁶

Vila Higiea

Med arhitekturno najbolj izstopajoče stavbe v zdravilišču Dobrna prav gotovo sodi leta 1855 zgrajena vila Higiea. Postavil si jo je zdraviliški zdravnik in ravnatelj dr. Gustav Kottowitz. V njej je kratek čas domoval in imel na voljo sobe za najmenitnejše

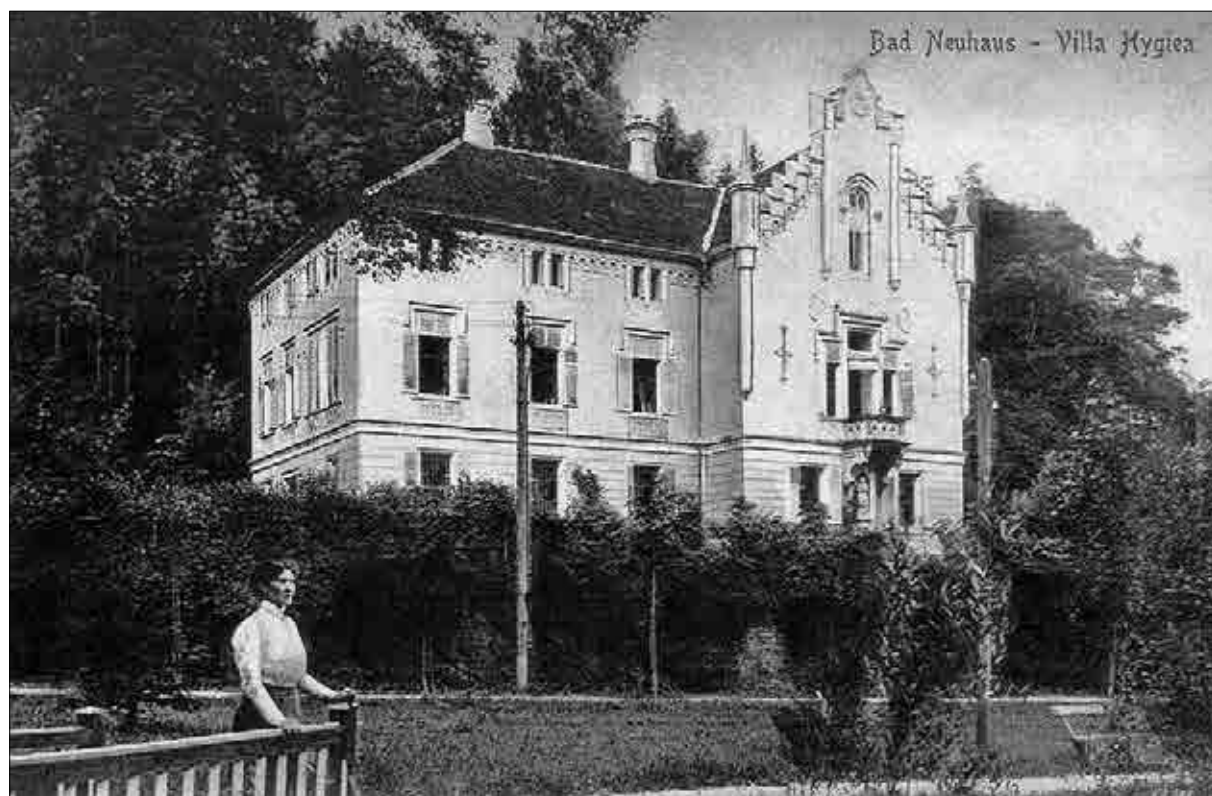
goste.⁷ Vilo z vrtom je zgradil na odkupljenem zemljišču kmeta Gašperja Jablanskega. Ko so leta 1859 zdravilišče prevzeli deželni stanovi, je bil za novega zdravnika izbran dr. Schuler, Kottowitz pa je vilo prodal in odšel v Tobelbach. Vilo je naposled kupil grof Gustav Egger, ki pa jo je že leta 1876 prodal zdravilišču. Stavbo je načrtoval graški arhitekt, zaposlen na deželnem gradbenem uradu. Leta 1953 je bila vila predelana in preimenovana v depandanso Beograd, po zadnji prenovi leta 1991 pa je bila ponovno imenovana po grški boginji zdravja.

Kakor vidimo na starih grafičnih vedutah in litografijah, je bila vila pozidana na umetni, s škarpo obdelani ploščadi severno ob cesti iz naselja Dobrna. Dvonadstropna stavba ima tloris v obliki črke T.⁸ Zunanost je oblikovana historistično, v gotsko-kastelskem slogu. Stavba ima naslednjo stavbno členitev: pritličje z velikimi okenskimi odprtinami in rustičnimi pasovi ter bogato profiliranim delilnim zidcem, ki loči pritličje od osrednjega nadstropja z velikimi okenskimi odprtinami, obdanimi s profiliranimi zidci ter podokenskimi tablami z motivom štirilista. V drugem nadstropju so okna manjša in prekinjajo valovit okrasni ločni friz pod profiliranim strešnim venčnim zidcem. Največji arhitekturni poudarek stavbe je rizalit, orientiran proti cesti in zdraviliškemu parku. Gre za stopničasto trikotno zaključen del, ki ga obdajata vogalna stolpica, celota deluje kot gledališka, koničasto zalomljena kulisa. Osrednja, a v tem primeru arhitekture ne v sredino umeščena os stavbe je vertikalno členjena z različnimi odprtinami.

⁶ Stopar, *Zdravilišče Dobrna*, str. 29.

⁷ Prav tam, str. 27.

⁸ Kerbavec, *Vila Higiea*, str. 18.

Vila Hygiea na razglednici z začetka 20. stoletja (fototeka Zavoda za varstvo kulturne dediščine OE Celje)

Hiša Dobrna 55 kot primer zdraviliške arhitekture, ki posnema slog Švicarije (foto: Mojca Štuhec, 2014).

V pritličju je med dvema oknoma v polkrožni niši kopija atenskega kipa boginje Higiee, v nadstropju sledi tridelna svetlobna odprtina – sredinska kot izhod na balkoneček in ob njej po ena okenska –, medtem ko je v čelu lepo oblikovano vitko neogotsko okno.

Originalna arhitekturna podoba vile je v zdravilišču Dobrna učinkovala kot pravljčni grad, a so jo po drugi svetovni vojni precej predelali, leta 1991 pa ji je bila bolj ali manj uspešno povrnjena zunanja podoba. Obnova notranjštine s sodobno opremo je bila izvedena manj uspešno, saj so po prenovi leta 1953 pri preoblikovanju prostorov porušili več zidov in prvotno stopnišče ter iz severne na južno stran predstavili portal in tam uredili nov komunikacijski del z novim stopniščem. Kljub temu pa danes v vili deluje urejen hotel s štirimi zvezdicami.

Druge stavbna dediščina v zdravilišču Dobrna

V nadaljevanju naj opozorimo še na nekatere primere stavbne dediščine, varovane v okviru zdravilišča Dobrna. Ob vstopu v zdraviliški park stoji na zahodni strani, nekoliko nad cesto, nekdanja kavarna Mlečna Marjanca, imenovana tudi *Milchmaraindel*. Manjše, na čelni strani triosno in sprva pritlično poslopje je bilo zgrajeno v času grofa Hoyosa, po letu 1847. V pritličju so bili prostori, namenjeni mlekarni in kavarni, v nadstropju pa so bile sobe za goste. V kavarno so hodili gostje na sirotko (*Molkensiederei*), sveže mleko in kavo, dame pa predvsem na čokolado. Skromnemu poslopiju so okoli leta 1860 na zahodni strani prizidali lesen in zastekljen paviljon. Kasneje so pred glavno fasado pozidali stopnišče, na vhodni strani pa uredili lesen paviljon.

Naslednja je hiša na griču, severozahodno od zdraviliškega doma, ki je bila zaradi svojih prvotnih arhitekturnih značilnosti imenovana huba, a je danes prezidana v stanovanjsko stavbo. Zgrajena je bila na mestu Zidarjeve kmečke domačije, leta 1847 pa jo je kupil Johann grof Hoyos in jo pridružil zdraviliški posesti. Hiša je imela visoko pritličje, petosno prednjo fasado, strmo slamnato streho na čopa in okna, opremljena z lesenimi polkni. Do vhoda so vodile stopnice z ograjo, s strani pa je bil urejen dostop na podstrešje. V zdraviliškem arhivu je ohranjen adaptacijski načrt stavbe iz leta 1865, iz katerega je razvidno, da je stavba imela zidano jedro, v katerem so bile kuhinja in dvojne stranske stene v veži, medtem ko so bile obodne in predelne stene lesene. Po sredini 19. stoletja so tipičen tloris stare kmečke hiše prenovili za potrebe gostov. Po načrtu so pred hišo v stilu takratne švicarske podeželske arhitekture postavili novo stopnišče z zidanim podstavkom z vrhnjim lesenim delom.⁹

Janko Orožen navaja, da so na zemeljski terasi med hubo in zdraviliščem leta 1919 uredili sončno

kopel. Gre za lesen objekt s kabinami in s plotom zamejeno teraso za sončenje s pripadajočim stanovanjskim poslopjem.

Severno od zdraviliškega doma stoji ob cesti stara vrtnarija. Gre za pritlično stavbo z dvokapno streho in izzidanim rizalitnim zastekljenim delom, ki je bila postavljena okrog leta 1862. V južnem delu je pravokotno nanjo prizidan steklenjak, vkopan v pobočje, na dvorišču pa so ostanki toplih gred. V stavbi je bilo urejeno vrtnarjevo stanovanje. Stara vrtnarija ni samostojen objekt, gre za prizidek k dve leti starejšemu gospodarskemu poslopiju. Gre za podolgovato pritlično poslopje z dvema stranskima traktoma, ki izstopata na fasadni strani, medtem ko na zadnji strani oklepata notranje dvorišče. Poslopje je bilo prvotno namenjeno remizi za kočije, sobam za kočijaže in hlevu za konje.¹⁰

Na varovanem naselbinskem območju zdravilišča Dobrna stojijo tudi štiri vile (Karba, Kozjak, Zora in »Gozdna vila«), zgrajene med letoma 1890 in 1940. Njihova arhitektura sledi Švicariji, kjer je glavna fasada členjena z lesenim balkonom ali verando in je okrašena z lesenimi rezljanimi deli v zatrepu.

VIRI IN LITERATURA

VIRI

Arhiv Terme Dobrna d.d.

Zbirka načrtov

StLA – Steiermärkisches Landesarchiv, Graz

Zbirka fotografij

TISKANI VIRI

Konservatorska izhodišča za urejanje zdravilišča Dobrna (elaborat). Zavod za spomeniško varstvo Celje, 1984.

LITERATURA

Kerbavec, Urška: Vila Higea. *Slavne vile na Sloven-skem* (ur. Damjan Prelovšek). Praha: Foibos Bohemia o.p.s., 2013, str. 16–21.

Orožen, Janko: *Dobrna. Preteklost in sedanjost zdravilišča, kraja in okolice*. Dobrna: Zdravilišče, 1975.

Orožen, Janko: Donesek k zgodovini Dobrne. *Celjski zbornik*, 1960, str. 280–291.

Stopar, Ivan: *Dobrna*. Motovun: Motovun, 1986.

Stopar, Ivan: *Zdravilišče Dobrna*. Kulturni in naravni spomeniki Slovenije 185. Ljubljana: Ministrstvo za kulturo, 1995.

⁹ Stopar, *Dobrna*, str. 55.

¹⁰ Prav tam, str. 56.

S U M M A R Y

Architectural heritage of the Dobrna health resort

According to archival records, the beginning of health tourism at Dobrna dates back to at least the 16th century. Architecturally interesting health buildings are arranged across Dobrna's health park. The architectural development of the central building housing health centre was, from the very beginning, closely connected with the development of the thermal spa. One part of the building's core dates back to 1624. The building has retained its four-tract layout, despite several extensions that took place over the centuries. Construction works were usually dictated by changes in ownership and, from the second half of the 19th century onwards, by the need to expand the resort in light of the ever-growing thermal spa tourism. After 1847, the health centre was remodelled into a two-storey building and its right wing was added a new tract with a hall embellished with decorative painting and furnished with high semi-circular two-storey high French windows. At

the back of the building is the central thermal pool, whose core dates back to 1624 and its present form back to 1908. The thermal pool complex was initially added four thermal baths which were replaced in 1874 with twelve separate baths set into the newly-constructed octagonal pavilion.

After 1850, the Dobrna health resort expanded the park in the former Novak estate and constructed the remaining health buildings. Owing to their outstanding architecture, the contribution sheds particular light on the following buildings: villas Švicarija and Higiea, Gosposka hiša, »Hiša na trati« (*Wiesenhäus*), as well as, now already ruined Kopališče za tujce (*Fremdenbad*). All the aforementioned buildings were the designated to provide guests with lodging. The architecture of the health villas is eclectic, with emphasised avant-corps, balconies and verandas, as well as highly articulated façades combined with wooden elements.

Due to its historical, architectural and landscape features, the Dobrna health resort is protected as a settlement monument with individual units of architectural heritage. Moreover, having been proclaimed monument of local importance, the health centre building and Villa Higiea are also subject to a special protection strategy.